

ARNE NOVÁK

B. BORKO

Dne 26. novembra 1939 je v Pragi podlegel smrti rektor Masarykove univerze v Brnu, njen dolgoletni profesor za češko literaturo in eden izmed predstaviteljev češke literarne zgodovine in kritike, dr. Arne Novák. Po smrti F. X. Šalde in Karla Čapka je to že tretji vrh češkega slovstva, ki se je zrušil pod strelo smrti. Izguba Arneja Nováka je tem občutnejša, ker njegov narod prav sedaj z bolestjo in ljubeznijo preštevava svoje kulturne delavce, kakor da so korenine, ki se z njimi oklepa tal.

Arne Novák bi bil letos 2. marca dopolnil šestdeset let. Njegova gibčna delavnost se je zdela nezlomljiva; vse do zadnjih mesecev je neutegoma priobčeval v revijah in v kulturni rubriki »Lidovih Novin«, ki ji je bil dolga leta zgleden urednik, svoje vsebinsko polne razprave in članke. Čeprav je stal na drugem zrelšču kakor F. X. Šalda, se je zdelo, da je v časih, ki so narod notranje zedinili in poenotili, prevzel tudi Šaldovo poslanstvo in postal prvi med arbitri češkega okusa, zato tudi prvi med poklicanimi duhovnimi voditelji svojega naroda. Prav v sedanjem času, ko iščejo Čehi opore in moči v svoji preteklosti, bi mogel priti do polne veljave njegov patetični, vendar pa pristni, iz globokega domovinskega občutja potekajoči tradicionalizem.

Arne Novák je več kakor trideset let deloval na poprišču češke slovstvene zgodovine, teorije in kritike. Po prvih poizkusih v germanistiki se je oprijel češke literature in čim bolj je prodiral vanjo, večjo vnemo je čutil za njene vrednote. Bil je pravi varuh češke slovstvene tradicije. Nováku pa ni bila tradicija muzej, marveč živa delavnica, ki v nji človek človeku in rod rodu podaja roko, da nadaljujeta vekovito delo za narodno kulturo. Novákov pogled na tradicijo bi mogli označiti s simbolno podobo, ki jo je izrazil v naslovu svoje esejske zbirke »Nositelji plamenic«. Možje, ki predstavljajo domačo tradicijo, so bili v njegovih očeh nositelji bakel, ki razsvetljujejo čas in okolje ter pomagajo narodu, da spoznava sebe in svojo dušo.

Arne Novák se je prav kakor F. X. Šalda upiral pozitivistični literarni zgodovini in kritiki. Njegovo pojmovanje umetnosti je bilo v glavnem estetsko in psihološko. Kot kritik in literarni teoretik je bil že od samega začetka blizu Diltheyevi in Gundolfovi šoli. V novejših kritičnih spisih je premagal še zadnje vabe estetskega impresionizma. Kot znanstvenik močne intelektualne note in trdne metode se je pridružil praški strukturalistični literarni šoli in sodeloval tudi v glasilu Praškega lingvističnega krožka »Slovo a slovesnost«. Sicer je bil stalen sodelavec »Lumira«, revije, ki prav kakor »Ljubljanski zvon« združuje sloves svoje dolge preteklosti s kulturno sodobnostjo. Mnogo se je bavil s starejšimi pojavi. Bil je eden prvih, ki so odkrivali češki literarni barok in njegove vrednote. V konceptiji češke zgodovine je bil najbližji Pekaču. Masarykovo stališče glede češkega preporoda je odklanjal, takisto ni priznaval pretiranih socialnih in etičnih idej v umetnosti. Bil je idealist in patetik, navdušen za izjemne pojave, zasanjan predvsem v preteklost, najsi je sicer umel uživati tudi sedanost, ljubitelj vsega samoraslega, svojskega in samobitnega. Mnogi njegovi spisi so razodevali pesnika, v katerem se široka erudicija oblikovno podreja zanosnemu čustvu

in pesniškemu stilu, kakor na pr. v študiji o baročni Pragi. Češki esej je Arne Novák obogatil z več knjigami resnične lepote in neminljive vrednosti. Bil je vzhičen častilec lepe besede in mojster češkega jezika. Njegov tovariš z zdaj zaprte češke univerze v Pragi, prof. Jiří Horák, ga je avtoritativno označil z besedami: »Mojster sinteze in literarne podobe, nepozabni slikar okolja, izredni poznavalec češkega domoznanstva v polnem smislu besede, raziskovalec in kritik evropskega razgleda . . .«

V zadnjih letih je izdal Arne Novák dve pomenljivi knjigi: esejsko zbirko »Duch a narod« (1936) in razširjeno 4. izdajo spisa »Přehledné dějiny literatury české« (1939). Prva knjiga obsega dvajset »študij in portretov, člankov in poslanic«. Najzanimivejša je v nji daljša razprava »Narod in pleme«, ki se bavi z aktualnim vprašanjem, ali naj se utemelji narod na duhovni skupnosti, ali pa na rasno-plemenskih lastnostih? V tem sestavku, spisanem v času, ko je bilo že videti, da bo češka narodna zavest zašla v dramatični konflikt z rasno-biološkim in imperialističnim pojmovanjem narodnosti in z nemško teorijo srednjeevropskega prostora, je »apostol češkega tradicionalizma« znova zapisal svojo konfesijo o duhovnem značaju naroda. Narod mu je »pojem duhovne in npravne oblasti, v kateri si rodovi in vekovi podajajo roke in bakle, ne zaradi plemenske in krvne pripadnosti, marveč zaradi najvišjega ukaza, da bi skozi narodnost dozorevali v višje človeštvo in se v njem dokopali do zavesti sinovstva božjega. Brez tega se kult naroda, ljubezen do domovine, oboževanje krvi in zemlje izrode v vražo . . .« Tako pravi pisec »Duha in naroda« v uvodu knjige, ki je postala eden izmed dokumentov češtva na pragu usodnih zgodovinskih sprememb.

Četrta izdaja knjige »Přehledné dějiny literatury české« je bila dotiskana tik pred Novákovo smrtjo. Koliko je predelal ta spis, ki ga je nekoč sestavil skupaj z Janom V. Novákom (ime nekdanjega sodelavca je ostalo bolj zaradi »tradicije« tudi na naslovni strani četrte izdaje), priča že samo dejstvo, da šteje tretja izdaja nekaj čez 800 strani malega formata, medtem ko je četrta izdaja presegla v večjem formatu 1700 strani. Tako izpopolnjena in predelana »Pregledna zgodovina češke literature« je postala najboljši priročnik, ki ga imajo Čehi za svojo književnost od najstarejših dob do naših dni. Težišče knjige je v novi dobi; posebno obsežno so obdelani vsi pojavi moderne literature in tudi povojne struje in imena so dobila pravilno in pravično odmerjena mesta. Novákovo pojmovanje literature ni omejeno, kakor pri slovenskih priročnikih, na poezijo, pripovedno prozo in dramatiko, marveč obravnava v posebnih poglavjih tudi znanstveno književnost, publicistiko in časnikarstvo kot področja, ki takisto označujejo kulturno stanje naroda, gibanje idej in razvoj narodovih idealov. Novákova »Pregledna zgodovina« je srečna spojitev biografsko-bibliografske preglednosti s kritično sodbo in estetsko karakterizacijo slovstvenih stvaritev. Razporeditev pisateljev v struje in struj v obdobja je prav tako objektivna in jasna, kakor je periodizacija celotne zgodovine utemeljena in pregledna. Že ob tej knjigi, ki je Novákov veliki testament, moramo občudovati ne le silno načitanost in delavnost avtorja, obvladujočega tolikšno tvarino, marveč tudi njegovo kritično prodornost in kljub vsej subjektivnosti meril povsod očitno stremljenje po objektivnem odnosu do tako raznoterih pojavov in tolikaj individualiziranih osebnosti. Novákove »Přehledné dějiny literatury české« so najlepši spomenik, ki si ga je mogel — nevede in nehote — postaviti malo pred

svojim zgodnjim odhodom literarni erudit in zavestni varuh domačih slovstvenih izročil.

Kdor je imel prijetno priliko poznati osebno tega češkega Sainte-Beuva, kakor ga primerja H. Jelinek v svoji »Histoire de la Littérature tchèque«, je ohranil v toplem spominu njegovo majhno, čokato, z energijo kar prenapolnjeno figuro. Iz velike glave sta skozi nemirne oči, ki so se na hipe zapičile v človeka kakor da bi mu hotele prebrati z obraza zadnjo skrito misel, izžarevali inteligenca in življenjski elan. Na svojih literarnih poteh po Češkem sem ga bil obiskal pomladi leta 1936. v njegovem brnskem seminarju. Pripovedoval mi je o svojih vtisih iz slovenske poezije, ki jo je poznal samo po vrhovih. V tem razgovoru se je živo zanimal za delo prof. Prijatelja. Pozneje mi je nekajkrat pisal iz svojega podeželskega Tuscula v Proseči na Češkomoravski visočini, kamor se je rad zatekal z množico novih in starih knjig. Bil pa je več kakor človek knjige, sodobnik »papirnate civilizacije«: bil je človek duha v antičnem, večnem smislu.

Z njim ni ovdovala samo češka slovstvena kritika in literarna zgodovina; največji udarec je njegova smrt zadala moravskemu kulturnemu krogu, posebej še njegovemu središču Brnu, čigar slovstveno tradicijo in duhovni pomen je Arne Novák tako odlično orisal v knjigi »Duh a národ«. Moravski slovstveni regionalizem je vzbudil posebne simpatije tega enciklopedičnega znanstvenika in znanstveno delujočega pesnika-umetnika, ki se je opajal z vsem, v čemer je čutil prvinsko silo duha in zemlje. Kot kritik in brnski vseučiliščni profesor je rad podpiral regionalne težnje. Umreti je moral v času, ko se narod vrača k svojim koreninam in ko mu na razvalinah tolikih iluzij ostajajo predvsem tisti »zvonovi domačega kraja«, ki so imeli prav v Arneju Nováku svojega vdanega zvonarja.

Opomba: O Arneju Nováku, njegovem razvoju, delu in pomenu, zlasti pa o smislu njegovega tradicionalizma, je priobčil Ljubljanski zvon 1933 na str. 262 esej pokojnikovega učenca Rajmunda Habšine »Apostol češkega tradicionalizma«. V istem letniku je B. Borko prevedel Novákov esej »Narodni pomen Otokarja Březine«. V dnevnem tisku sta izšla članka B. Borka: »Pri Arneju Nováku v Brnu« (Jutro, 25. junija 1936); »Duh in narod« (Jutro, 27. novembra 1936).

PUŠKIN IN SHAKESPEARE

ODLOMEK IZ ŠTUDIJE — BRATKO KREFT

Gledališče in dramatika sta Puškina privlačevali že od mladih nog. Z razmerami v takratnem ruskem gledališču nikakor ni bil zadovoljen. Uprla se mu je tudi okostenelost ruske dramatike, ki je epigonsko tavalala za tujimi, zlasti francoskimi vzori. Ko se je odločil, da napiše tragedijo »Boris Godunov«, se je zavedal, da bo moral svojemu delu tudi teoretično pripraviti pot v rusko gledališče in literaturo, če bo hotel uspeti. Vestno se je zato pripravljaj na uvod, ki ga je hotel napisati k »Borisu Godunovu« in v katerem je nameraval za razvoj ruske dramatike opraviti lessingovsko delo dramaturga in dramatika. Žal ni uvoda spravil do zaključne oblike, toda